

MIROŚLAW CHMIELEWSKI CSsR

## NOWE MEDIA – NOWE WYZWANIA WYCHOWAWCZE DLA KATECHEZY

### NEW MEDIA – NEW EDUCATIVE CHALLENGES FOR CATECHESIS

**A b s t r a c t.** The development of the Internet and modern communication tools is the subject of research of various scientific disciplines. For many years, polish researchers have been conducting both quantitative and qualitative studies on the degree of Internet use and the impact of new technologies and their tools on the contemporary young generation. The Catholic Church in its teaching repeatedly draws attention to the important role of the media in communication of faith and is aware of the challenges that generate new media. Based on the analysis of the results of selected studies of polish youth, the article presents several features of „the Z generation”. They were defined as: 1. Logged in-mobile-communicated; 2. Active recreators; 3. Addicted?; 4. Lonely; 5. Creators of the new identity and image. Then, in the above thematic areas, an attempt was made to present several educational and formation tasks for the contemporary catechetical ministry in Poland, in relation to this generation. The proclamation of the word of God in catechesis by and in new media is still a current challenge for catechists and those responsible for their formation.

**Key words:** catechesis; social media; communication of faith; religion teacher; religious education; Z generation; media literacy.

Osiągnąwszy wiek lat czternastu, piętnastu i osiemnastu, moje dwie córki i syn nie używają mediów. Oni je zamieszkują. Dokładnie tak jak ryby zamieszkują staw. Z wdziękiem. Bez emocji. I z kompletnym brakiem świadomości czy ciekawości tego, jak się tam znaleźli<sup>1</sup>.

---

Dr MIROŚLAW CHMIELEWSKI CSsR – adiunkt Katedry Współczesnych Form Przekazu Wiary w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, adres do korespondencji: ul. I. Radziszewskiego 7, 20-950 Lublin; e-mail: [chmiel@kul.pl](mailto:chmiel@kul.pl)

<sup>1</sup> S. MAUSHART, *E-migranci*, Kraków 2014, s. 7.

Internet przechodzi kolejne fazy rozwojowe, wśród których należy podkreślić fenomen społeczności wirtualnych oraz mobilność. W skali globalnej dostęp do Internetu posiada 53% ludzkości (4, 021 mld), z czego 42% populacji naszego globu aktywnie korzysta z *social mediów*. Jednostkowych użytkowników urządzeń mobilnych jest aż 68%, czyli 5,135 mld ludzi. Z mediów społecznościowych za pomocą urządzeń mobilnych korzysta 39% mieszkańców Ziemi – czyli 2, 958 mld osób, co oznacza wzrost o 35% względem roku 2016. W 35 krajach penetracja Interentu w odniesieniu do całkowitej liczby mieszkańców jest większa niż średnia światowa (53%). W Polsce wynosi 78%, dając nam 24. miejsce w światowym rankingu (spadek o 9 miejsc względem 2017 r.), mimo że w ciągu ostatnich 2 lat (2016-2017) liczba internautów w naszym kraju wzrosła o 15%<sup>2</sup>. Powyższe dane potwierdzają m.in. opisywaną w literaturze dynamiczną mediamorfozę, która wywołuje przemiany w wymiarze społecznym (stąd nauki używają takich określeń, jak społeczeństwo informacyjne, medialne, sieciowe), w wymiarze kulturowym (kultura medialna), komunikacyjnym (np. rzeczywistości rozszerzone) i edukacyjnym (e-learning)<sup>3</sup>. Twierdzenie medioznawców, iż „nic co medialne nie jest nam obce”<sup>4</sup>, można odnieść także do przekazu wiary w katechezie.

Współczesny Kościół katolicki wypowiada się na temat nowej kultury medialnej, roli jaką spełniają media w przekazie wiary, szczególnie tzw. nowe media. Również jest świadom, jakie niosą one wyzwania i zagrożenia w obecnym procesie komunikacji wiary. W orędziu na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu papież Benedykt XVI stwierdza, iż „świat cyfrowy nie jest światem paralelnym ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi, zwłaszcza młodych, stanowi część codziennej rzeczywistości”<sup>5</sup>. Natomiast papież Franciszek w orędziu, z tej samej okazji w 2014 roku, wzywał adresatów

---

<sup>2</sup> Por. *Global digital report 2018. Essential insights into Internet, social media, mobile and ecommerce around the world*, <https://digitalreport.wearesocial.com/> (22.02.2018); *Digital in 2017: Global overview. A collection of Internet, social media, and mobile data from around the world*, <http://wearesocial.com/uk/blog/2017/01/digital-in-2017-global-overview> (8.03.2017).

<sup>3</sup> Por. T. GOBAN-KLAS, *Wartki nurt mediów. Ku nowym formom społeczeństwa informacji. Pisma z lat 2000-2011*, Kraków 2011, s. 159-205.

<sup>4</sup> T. GOBAN-KLAS, *Cywilizacja medialna*, Warszawa 2005, s. 44.

<sup>5</sup> BENEDYKT XVI, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji*, w: *Benedykt XVI – orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, red. G. Umiński, I. Piątek-Belina, Lublin 2013, s. 88; zob. M. CHMIELEWSKI, *Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2016, nr 1, s. 156-178; TENŻE, *Ewangelizacyjna misja Kościoła a social media*, „Studia Leopoliensia” 10(2017), s. 191-205.

dokumentu do odważnego działania: „Nie bójcie się zamieszkać w świecie cyfrowym. Wrażliwość i obecność Kościoła w świecie przekazu są ważne, aby prowadzić dialog z dzisiejszym człowiekiem i prowadzić go na spotkanie z Chrystusem: Kościoła, który towarzyszy w drodze i potrafi iść ze wszystkimi. W tym kontekście rewolucja w dziedzinie środków przekazu i informacji jest wielkim i pasjonującym wyzwaniem, które wymaga świeżej energii i nowej wyobraźni, by przekazywać innym piękno Boga”<sup>6</sup>. Jednocześnie ten sam papież w orędziu na 52. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu m.in. przestrzega przed *fake newsami*, które „stają się często wirusowe, to znaczy rozprzestrzeniają się w szybki i trudny do powstrzymania sposób, nie ze względu na logikę dzielenia się, która charakteryzuje *media społecznościowe*, ile raczej ze względu na ich oparcie w nienasyconej chciwości, która łatwo rozpala się w człowieku [...]; właśnie dlatego wychowywanie do prawdy oznacza wychowywanie do rozeznawania, do oceniania i rozważania pragnień i skłonności, które poruszają się w nas, abyśmy nie byli pozbawieni dobra, «łapiąc się» na każdą pokusę”<sup>7</sup>.

Świat „nowych mediów” jest dla Kościoła zarówno szansą jak i wyzwaniem, szczególnie w realizacji jednej z podstawowych funkcji katechezy, jaką jest wychowanie w wierze dorosłych, dzieci i młodzieży<sup>8</sup>, która należy do tzw. pokolenia sieci. Termin ten został użyty przez D. Tapscota<sup>9</sup>, który na podstawie wieloletnich badań szeroko przedstawił cechy charakterystyczne młodego pokolenia. Zwykle się je określać – za M. Prenskym<sup>10</sup> – mianem „tubylców świata cyfrowego” (*digital natives*) lub „e-pokoleniem”, do którego

---

<sup>6</sup> FRANCISZEK, Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania*, [https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-fran\\_cesco\\_20140124\\_messaggio-comunicazioni-sociali.html](https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-fran_cesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html)

<sup>7</sup> FRANCISZEK, Orędzie na 52. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Prawda was wyzwoli (J 8, 32). Fake news a dziennikarstwo pokoju*, [http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco\\_20180124\\_messaggio-comunicazioni-sociali.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html) [15.03.2018].

<sup>8</sup> Papież Jan Paweł II zdefiniował katechezę przez jej funkcję wychowawczą, dydaktyczną i mistagogiczną. Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi Tradendae*, Watykan 1979, wyd. polskie Warszawa 1980, nr 18. Zob. M. CHMIELEWSKI, *Funkcje katechezy*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kistorz, W. Spyra, Opole 2004, s. 96-100.

<sup>9</sup> D. TAPSCOTT, *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia świat*, Warszawa 2010.

<sup>10</sup> M. PRENSKY, *Digital natives digital immigrants*, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (28.12.2017).

przynależą „pokolenie Y” i „pokolenie Z”<sup>11</sup>. Dzisiejsi nastoletni adresaci katechezy, lekcji religii, to „pokolenie Z” lub inaczej określane „pokolenie C” (od ang. *connected*)<sup>12</sup>. Urodzili się w epoce dokonujących się przemian technologicznych, a symbolem tej generacji jest Internet i mobilna telefonia. Charakterystykę polskiego katechizowanego „pokolenia Z” przedstawiają wyniki prowadzonych w ostatnich latach badań<sup>13</sup>. W niniejszym artykule zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie: jakie wyzwania wychowawczo-formacyjne wobec „pokolenia Z” generują „nowe media” w odniesieniu do podstawowych zadań współczesnej posługi katechetycznej Kościoła w Polsce? Tak postawiony problem obejmuje szeroki wachlarz kwestii i płaszczyzn problemowych, jednak ze względu na charakter tekstu zostaną podjęte tylko wybrane aspekty tego zagadnienia. Struktura poszczególnych partii artykułu przyjmie postać dyptychu. Na podstawie analizy najnowszych badań, przeprowadzonych przez Instytut Badawczy NASK<sup>14</sup>, oraz wybranych opraco-

---

<sup>11</sup> Zob. J. MACKENZIE, R. MCGUIRE, S. HARTWELL, *The first generation of the twenty-first century. An introduction to the pluralist generation*, <http://magid.com/sites/default/files/pdf/MagidPluralistGenerationWhitepaper.pdf> (15.01.2017); D. BIS, *E-pokolenie wyzwaniem dla wychowania*, w: *Nauczyciel wobec problemów globalnego nastolatka*, red. K. Stępień, B. Kiereś, Lublin 2012, s. 123-139.

<sup>12</sup> Por. M. GRUCHOŁA, *Od pokolenia X do pokolenia Alpha – wartości mediów*. W: *Wartości Mediów*, Lublin 2014, s. 31-48; zob. O. HANSEN-STASZYŃSKI, B. STASZYŃSKA-HANSEN, *Generation (F) fragmentation*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2016, nr 2, s. 36-43.

<sup>13</sup> Zob. FUNDACJA ORANGE, *Kompetencje cyfrowe młodzieży w Polsce*, Warszawa 2013, [http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci\\_kompetencje\\_cyfrowe\\_mlodziemy\\_w\\_polsce\\_podstawowe\\_wyniki\\_0.pdf](http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci_kompetencje_cyfrowe_mlodziemy_w_polsce_podstawowe_wyniki_0.pdf) (12.04.2018).

<sup>14</sup> INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, <http://akademia.nask.pl/badania/RAPORT%20-%20Nastolatki%203.0%20-%20wybrane%20wyniki%20bada%C5%84%20og%C3%B3lnopolskich.pdf> (15.01.2017). PRACOWNIA EDUKACYJNYCH ZASTOSOWAŃ TECHNOLOGII INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNYCH NASK, *Raport z badania „Nastolatki 3.0”*, [https://akademia.nask.pl/publikacje/Raport\\_z\\_badania\\_Nastolatki\\_3\\_0.pdf](https://akademia.nask.pl/publikacje/Raport_z_badania_Nastolatki_3_0.pdf) (25.07.2017). Dynamikę przemian w korzystaniu z Internetu wśród nastolatków ukazałaby analiza porównawcza wyników badań, przeprowadzanych przez różne środowiska naukowe. Jednakże wykracza to poza ramy tematyczne obecnego opracowania. Zob. badania: Raport przygotowany w 2013 r. przez Giodo: *Postrzeganie zagadnień związanych z ochroną danych i prywatności przez dzieci i młodzież. Raport z badań*, [http://www.giodo.gov.pl/plik/id\\_p/4969/j/pl/](http://www.giodo.gov.pl/plik/id_p/4969/j/pl/) (15.01.2017); FUNDACJA ORANGE, *Kompetencje cyfrowe młodzieży w Polsce*, Warszawa 2013, [http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci\\_kompetencje\\_cyfrowe\\_mlodziemy\\_w\\_polsce\\_podstawowe\\_wyniki\\_0.pdf](http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci_kompetencje_cyfrowe_mlodziemy_w_polsce_podstawowe_wyniki_0.pdf) (16.01.2017); *Nastolatki wobec Internetu. Ogólnopolskie badanie. Raport*, opr. R. Lange, J. Osiecki, Warszawa 2014, [http://akademia.nask.pl/badania/raport\\_z\\_badan\\_nastolatki\\_wobec\\_internetu.pdf](http://akademia.nask.pl/badania/raport_z_badan_nastolatki_wobec_internetu.pdf) (15.01.2017); L. KIRWIL, *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo – część 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców*, Warszawa: SWPS – EU Kids Online – PL, [http://eprints.lse.ac.uk/46445/1/PolandReportPoli\\_sh.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/46445/1/PolandReportPoli_sh.pdf) (09.05.2017).

wań<sup>15</sup> zostanie ukazanych kilka cech „pokolenia Z”. Na drugim etapie zostaną wyciągnięte wnioski w postaci wyzwań i wskazań, które winno się uwzględniać w realizacji wychowawczej funkcji katechezy.

Należy dodać, iż niektóre aspekty, postawionego w artykule problemu, podejmują współcześni badacze w obszarze pedagogiki, teologii pastoralnej i teologii mediów. Wśród polskich autorów warto zauważyć publikacje m.in.: D. Bis<sup>16</sup>, M. Drożdża<sup>17</sup>, R. Chałupniaka<sup>18</sup>, P. Mąkosy<sup>19</sup>, S. Ciupki<sup>20</sup>, B. Bilickiej<sup>21</sup> czy R. Bednarczyka<sup>22</sup>.

W artykule przyjmuje się szerokie rozumienie terminu „katecheza”, zarówno jako formy szkolnego nauczania religii oraz jako rodzaj posługi słowa w Kościele, która realizuje się szczególnie w katechezie parafialnej. Pojęcia „katecheta” i „nauczyciel religii” stosuje się zamiennie – w rozumieniu osoby odpowiedzialnej za prowadzenie katechezy w wyżej wymienionych dwóch formach. Termin „media” w obecnej refleksji odnosi się do nowych mediów, w szczególności do mediów społecznościowych i rozumieć go należy w dwojakim znaczeniu: jako narzędzia komunikacji medialnej i przekazu treści oraz jako treść, czyli wszelkiego rodzaju przekazy medialne i teksty kultury medialnej<sup>23</sup>.

---

<sup>15</sup> Zob. m.in. *Nastolatki wobec Internetu*, red. M. Tanaś, NASK, Warszawa 2016.

<sup>16</sup> D. BIS, *E-pokolenie wyzwaniem dla wychowania*, s. 123-139.

<sup>17</sup> M. DROŻDŻ, *Prospektywna rola etyki mediów w kształtowaniu sumienia jako koniecznej instancji medialnej*, w: *Media w wychowaniu chrześcijańskim*, red. D. Bis, A. Rynio, Lublin 2010, s. 183-202.

<sup>18</sup> R. CHAŁUPNIAK, *Wychowanie do odbioru mediów w katechezie*, w: *Wychowanie a wyzwania ponowoczesności*, red. E. Osewska, Warszawa 2011, s. 209-221.

<sup>19</sup> P. MAKOSA, *Miejsce i rola współczesnych mediów w katechezie*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 60(2013), nr 5, s. 115-128.

<sup>20</sup> S. CIUPKA, *Wykorzystanie mediów w katechezie*, w: *Media w wychowaniu chrześcijańskim*, s. 383-391.

<sup>21</sup> B. BILICKA, *Katecheza wobec zagrożeń Internetu*, w: *Wychowanie do wartości w świecie cyberkultury*, Toruń 2012, s. 149-167.

<sup>22</sup> R. BEDNARCZYK, *Nowe media a katechizacja ludzi młodych – wyzwania i zagrożenia*, w: *Nowe media a styl życia*, red. K. Stępnik, Pułtusk 2016, s. 201-224.

<sup>23</sup> Należy także dodać, iż termin „media” rozumie się dzisiaj także jako systemy kulturowe, społeczne i kulturowe praktyki, które towarzyszą technologiom zmieniającym same media. Por. J. MORBITZER, *O istocie medialności młodego pokolenia*. „Neodidagmata” 33-34(2011-2012), s. 133-134.

## 1. ZALOGOWANI–MOBILNI–SKOMUNIKOWANI

Korzystanie z Internetu wśród badanych nastolatków w Polsce (gimnazjaliści i uczniowie na ostatnim etapie edukacyjnym)<sup>24</sup> stało się zjawiskiem powszechnym. W domu codziennie i wielokrotnie z Internetu korzysta 93,4% badanych (w domu – 80%; w szkole 39,2%). Około 30% nastolatków pozostaje ustawicznie on-line. Jak stwierdzają autorzy raportu konfrontacja wyników badań przeprowadzonych w 2014 roku z rezultatami uzyskanymi w badaniu w 2016 roku wskazuje na stabilny trend w tym obszarze<sup>25</sup>. W strefie rozwoju technologii mobilnych polscy nastolatki nie odbiegają od tendencji ogólnoświatowych. Mianowicie znacząco statystycznie zmienił się styl korzystania z Internetu. Wobec badań z poprzednich lat znacznie wzrosła częstotliwość używania urządzeń mobilnych. Ponad połowa badanych (52,8%) nie korzysta z komputerów stacjonarnych. W dostępie do Internetu wygrywają urządzenia mobilne, spośród których dominuje telefon komórkowy typu smartfon – 31,3% badanych deklaruje, że korzysta z niego ponad 5 godzin dziennie. Jak zauważają autorzy raportu, iż „biorąc pod uwagę mobilność smartfonu można założyć, że te osoby pozostają w sieci on-line przez całą dobę”<sup>26</sup>.

Internet dla młodego człowieka jest przede wszystkim kanałem komunikacyjnym. Najczęściej służy on do kontaktów ze znajomymi ze szkoły, co deklaruje 90,6% badanych (z czego 67,7% kilka razy dziennie) oraz ze znajomymi spoza szkoły – 85,4% (z czego 59,9% kilka razy dziennie). Zdaniem autorów raportu wyniki badań potwierdzają tezę „o zastępowaniu tradycyjnego kontaktu telefonicznego – internetowym”<sup>27</sup>. Ponadto wyniki badań wskazują na „konkurencyjność korzystania z różnych usług internetowych w komunikacji międzyludzkiej”<sup>28</sup>. Warty podkreślenia jest fakt, iż ponad połowa uczniów nigdy nie kontaktuje się kanałami internetowymi z nauczycielami – 58,7% i z rodzicami – 56,9%<sup>29</sup>.

A. Wrońska i R. Lange analizując wyniki badań przeprowadzanych przez Instytut Badawczy NASK stwierdzają, iż nastolatki mimo „uzbrojenia” w narzędzia do komunikacji zapośredniczonej, w dalszym ciągu cenią sobie

<sup>24</sup> Badania były przeprowadzone przed reformą szkolnictwa w 2017 roku.

<sup>25</sup> PRACOWNIA EDUKACYJNYCH ZASTOSOWAŃ TECHNOLOGII INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNYCH NASK, *Raport z badania „Nastolatki 3.0”*, s. 7-9.

<sup>26</sup> Tamże, s. 10-11.

<sup>27</sup> Tamże, s. 26-28.

<sup>28</sup> INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki*, s. 6.

<sup>29</sup> Tamże, s. 6.

bezpośrednie interakcje. Ich zdaniem raczej nic nie wskazuje na to, że nastąpi migracja ich życia osobistego w anonimową przestrzeń wirtualną. Nowe technologie współegzystują lub wręcz wzmacniają bezpośrednie interakcje społeczne. Ich życie osobiste, szczególnie w odniesieniu do środowiska rówieśniczego, zasadza się na kontaktach bezpośrednich<sup>30</sup>. Jedną z rzeczy negatywnych, jaką zauważają badacze, jest „malejące znaczenie osób dorosłych, (w tym rodziców) w przestrzeni społecznej młodego pokolenia”<sup>31</sup>. Zdaniem znawców tej problematyki, będzie to prowadzić do narastania problemu społecznego związanego z dysfunkcjami w socjalizacji „pokolenia Z”.

Permanentne zalogowanie młodych ludzi w Sieci stawia przed katechezą zarówno w wymiarze namysłu teoretycznego, jak i praktyką katechetyczną, zadanie włączenia w proces katechetyczny zagadnień związanych z edukacją medialną. Zagadnienie to należy potraktować kompleksowo. Priorytetem wydaje się włączenie treści z obszaru edukacji medialnej w zakres kształcenia oraz formacji podstawowej i permanentnej nauczycieli religii i katechetów. Konieczność tę wielokrotnie na przestrzeni ostatnich lat wyrażał Urząd Nauczycielski Kościoła. Po drugie w nauczaniu katechetycznym, w powiązaniu z treściami ściśle katechetycznymi, należy włączać elementy kształcenia kompetencji medialnych samych katechizowanych<sup>32</sup>. W tym miejscu należy szczególnie zwrócić uwagę na jedną z podstawowych umiejętności, podkreślaną przez autorów *Katalogu kompetencji medialnych*<sup>33</sup>, jaką jest komunikacja interpersonalna niezapośredniczona. Jak wynika bowiem z przeprowadzanych badań, współczesne „pokolenie Sieci”, nawiązując coraz więcej kontaktów *interface to interface*, objawia coraz więcej problemów w komunikacji bezpośredniej *face to face*<sup>34</sup>. W katechetycznym procesie wychowania w wierze, komunikacja interpersonalna bezpośrednia stanowi jego istotę. Wiara bowiem jest przekazywana w bezpośrednich kontaktach interpersonalnych,

---

<sup>30</sup> A. WROŃSKA, R. LANGE, *Nastolatek jako użytkownik Internetu – społeczny wzorzec konsumpcji*, w: *Nastolatki wobec Internetu*, red. M. Tanaś, Warszawa 2016, s. 22.

<sup>31</sup> Tamże.

<sup>32</sup> Literatura przedmiotu w tym zakresie jest bardzo bogata, niech wystarczy przywołanie kilku publikacji: P. DRZEWIECKI, *Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole*, Warszawa 2013; R. NĘCEK, *Edukacja medialna w nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, Kraków 2016; M. LASKOWSKA, K. MARCYŃSKI, *Dziecko w cyfrowym świecie. Kompetencja komunikacyjna i etyczna w nauczaniu Benedykta XVI*, w: *Nowe media a styl życia*, s. 225-240.

<sup>33</sup> *Katalog 2.0. Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych*, Warszawa 2014.

<sup>34</sup> Zob. M. MILEWSKI, *Nowe media a komunikacja interpersonalna: ujęcie społeczno-kulturowe*, „*Studia Płockie*” 34(2006), s. 183-192; zob. M. WASYLEWICZ, *Komunikacja niewerbalna pokolenia sieci*, „*Edukacja-Technika-Informatyka*” 21(2017), nr 3, s. 245-249.

w relacji mistrz–uczeń, świadek wiary–wychowanek<sup>35</sup>. Dlatego nauczyciele religii powinni zwrócić baczniejszą uwagę na budowanie relacji bezpośrednich w grupie, ich wzmacnianie oraz pielęgnowanie relacji z osobami znaczącymi ze świata dorosłych, szczególnie z rodzicami.

## 2. AKTYWNI ODTWÓRCY

„Pokolenie Sieci” – jak zostało wyżej zauważone – komunikuje się przede wszystkim poprzez serwisy społecznościowe, czyli najbardziej popularne obecnie narzędzia technologiczne Internetu. Ponad 78% badanych deklaruje codzienne korzystanie z tych narzędzi, a w skali tygodnia odsetek wzrasta do 90%<sup>36</sup>. Drugim, pod względem procentowym, sposobem wykorzystania powyższych narzędzi jest rozrywka<sup>37</sup>. Można wyróżnić tutaj dwie kategorie: słuchanie muzyki i oglądanie filmów – codziennie 68,2% (18,1% kilka razy w tygodniu) oraz gry online – 23,1%<sup>38</sup>. Wysoki odsetek badanych deklaruje, iż wykorzystuje Internet w realizacji swoich zadań związanych ze szkolnym zdobywaniem wiedzy. Dla 36,9% użytkowników Internetu zasoby świata cyfrowego służą jako pomoc w odrabianiu lekcji, 24,2% poszerza wiedzę potrzebną do szkoły, dla 16,3% jest pomocą w przygotowaniu do sprawdzianów, a 6,1% rozwija swoją wiedzę ucząc się przez Internet i uczestnicząc w kursach e-learningowych<sup>39</sup>. Ponadto cyberprzestrzeń dla 51,5% nastolatków jest jeszcze dzisiaj lepszym sposobem zdobywania wiedzy niż oglądanie telewizji. Jednocześnie badani utrzymują, iż Internet nie może zastąpić słowa drukowanego (książka, prasa) jako źródła wiedzy. Uważa tak 63,3% ankietowanych<sup>40</sup>.

Obserwując aktywność własną młodych ludzi w mediach społecznościowych można dostrzec, iż wyraża się ona przede wszystkim w udostępnianiu linków do

---

<sup>35</sup> Por. A. KICIŃSKI, *Dialog Mistrza z uczniami. Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, „Katecheta” 49(2005), nr 10, s. 16-22; Zob. P. GOLISZEK, *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2016.

<sup>36</sup> INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki*, s. 7. Szczegółowe wyniki badań zob. Pracownia Edukacyjnych Zastosowań Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych NASK, *Raport z badania „Nastolatki 3.0”*, s. 20-25.

<sup>37</sup> Na pytanie „Co jest dla Ciebie, jako użytkownika Internetu, istotne?”, 86,4% ankietowanych odpowiedziało, że dostęp do filmów i muzyki. Por. INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki*, s. 10.

<sup>38</sup> Tamże, s. 7.

<sup>39</sup> Tamże.

<sup>40</sup> Tamże, s. 17.



filmów i zdjęć pobranych z innych serwisów – 53%, linków do artykułów w innych serwisach – 35,6%, zdjęć znajomych – 43,5%. Jedną z najczęstszych deklarowanych aktywności podejmowanych na własnym profilu społecznościowym (54,7%) jest publikacja własnych przemyśleń w formie komentarzy. Wyprzedza ją dzielenie się własnymi zdjęciami i filmami – 79,3%<sup>41</sup>.

Analizując wyniki zawarte w raporcie, dotyczące odpowiedzi na pytanie do czego ankietowani używają Internetu, godnym zauważenia są ich deklaracje odnoszące się do szeroko rozumianej twórczości własnej w Internecie. Wprawdzie wyniki badań nastolatków nie odpowiadają na pytanie o stopień kreatywności młodych ludzi, ponieważ jest to zagadnienie trudne do zmierzenia, jednakże wyniki badań z 2014 roku i z 2016 roku wskazują, iż „autorska ekspresja w Internecie jest domeną zdecydowanie mniejszości użytkowników. Nie znajduje potwierdzenia lansowany jeszcze niedawno pogląd, iż w sieci wszyscy jesteśmy twórcami”<sup>42</sup>. W analizowanym raporcie młodzież oddaje się własnej twórczości w różnej formie w następujących czynnościach: tworzenie grafiki, przetwarzanie zdjęć – 8,6%, obróbka i tworzenie filmów – 5,2%, tworzenie muzyki – 5,0%, prowadzenie własnego bloga lub strony internetowej – 4,7%. Jak konkludują autorzy opracowania „zdecydowana większość młodych użytkowników Internetu to odbiorcy”<sup>43</sup>.

Przedstawione wyniki badań, wskazujące relatywnie wysoki procent wykorzystania zasobów Internetu celem zdobywania wiedzy, a z drugiej strony niskiego poziomu tworzenia autorskich treści, implikują kolejne wyzwanie, którym jest aktywizacja twórczości w przestrzeni Internetu zarówno katechizowanych, jak i ich nauczycieli. Przed ostatnimi pojawia się ważne zadanie poszukiwania nowego języka i form przekazu prawd wiary. Wydaje się, iż większą uwagę należy zwrócić na przekaz wizualny treści katechetycznych<sup>44</sup>. Taką konieczność potwierdza chociażby fakt coraz większej popularności w „pokoleniu Z” Vlogów, Instagramu oraz Snapchata<sup>45</sup>.

---

<sup>41</sup> A. WROŃSKA, R. LANGE, *Nastolatek jako użytkownik Internetu – społeczny wzorzec konsumpcji*, s. 11.

<sup>42</sup> W. KAMIENIECKI, M. BOCHENEK, *Świat współczesnych nastolatków*, w: *Nastolatki wobec Internetu*, s. 14.

<sup>43</sup> INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki*, s. 7-8.

<sup>44</sup> Zob. M. CHMIELEWSKI, *Youcat – wskazania dla katechezy w kulturze medialnej*, w: *Catechetica porta fidei*, red. A. Kiciński, P. Goliszek, Lublin 2012, s. 203-207.

<sup>45</sup> Por. JD. *Coraz więcej treści w social media z YouTube i Instagrama, coraz mniej na blogach i forach internetowych*, <http://www.wirtualnemedial.pl/artykul/ilosc-tresci-w-social-mediach-badanie-ircenter-sentione-spicy-mobile> (01.04.2018); M. KUCHATA, *Facebook traci młodych użytkowników na rzecz Snapchata i Instagrama*, <https://socialpress.pl/2017/08/facebook>

W powyższym kontekście koniecznością dla katechezy jest poszukiwanie nowych sposobów komunikacji i przekazu wiedzy, w których naczelną zasadą będzie zaproszenie do współtworzenia oraz aktywnego odkrywania nowych treści katechezy. W tym miejscu należy podkreślić ważny aspekt procesu wychowania w wierze, jakim jest interioryzacja przekazywanych i odkrywanych przez uczniów treści wiary (*fides quae*). Poprzez aktywność własną, szeroko rozumianą twórczość, a nie tylko odtwarzanie gotowych porcji wiedzy religijnej, na różnych etapach takiej działalności dokonuje się interioryzacja treści religijnych, wypływających z niej wartości i kształtowanie postaw. Uczniowie wówczas stają się współtwórcami katechezy, gdyż posiadają już umiejętności w tym zakresie poprzez swoją obecność w mediach społecznościowych. W praktyce katechetycznej jednym z rozwiązań jest przygotowywanie scenariuszy lekcji religii lub katechezy w oparciu o schemat konstrukcyjny z użyciem metod aktywizujących poszerzony o możliwość aktywności uczniów on-line. Proces interioryzacji przekazywanych treści dokonuje się na każdym etapie realizacji tak zbudowanego scenariusza lekcji<sup>46</sup>. Zatem jest to także zadanie dla nauczycieli religii, aby byli tymi, którzy przez własną twórczość inspirować swoich uczniów do takich zachowań.

Nowoczesne technologie cyfrowe generują wręcz nowy, obrazowy sposób odbioru, myślenia i wyrażania myśli. Można przyjąć, iż jednym z nowych paradygmatów współczesnego wychowania w wierze jest nie tyle jednostronny przekaz treści wiary, co zaproszenie do interkomunikacji zarówno treści wiary jak i postaw z niej wypływających<sup>47</sup>. Zatem w praktyce katechetycznej należałoby łączyć wiedzę teologiczną i kompetencje dydaktyczno-wychowawcze nauczycieli z umiejętnościami uczniów korzystania z nowoczesnych mediów i technologii informacyjnych<sup>48</sup>. A. Szajda, na podstawie badań własnych postuluje, szczególnie wobec nauczycieli religii „pokolenia X”, włączenie w zakres formacji permanentnej dokształcanie w obszarze kompetencji medialnych. Zadaniem kateche-

---

traci-młodych-uzytkownikow-na-rzecz-snapchata-i-instagram/ (03.09.2017).

<sup>46</sup> Por. *Vademecum katechety. Metody aktywizujące*, red. Z. Barciński, M. Chmielewski, M. Kosacz i in., Kraków–Lublin 2006, s. 464-470; zob. P. DRZEWIECKI, *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej?*, Otwock–Warszawa 2010.

<sup>47</sup> G. ŁUSZCZAK, *Media w dydaktyce katechetycznej*, w: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, S. Dziekoński, Katowice 2011, s. 268.

<sup>48</sup> J. Morbitzer wskazuje, iż we współczesnej pedagogice mamy do czynienia ze zjawiskiem „inwersji pedagogicznej”, które polega na tym, iż uczący się przewyższają wiedzą, a szczególnie umiejętnościami swoich nauczycieli, zwłaszcza w obszarze informatycznym i języków obcych. Por. J. MORBITZER, *Autorytet nauczyciela w społeczeństwie informacyjnym*, w: *Komputer w edukacji: 17. ogólnopolskie sympozjum naukowe*, Kraków 2007, s. 140-148.

tów w kontekście współczesnego świata mediów jest podnoszenie umiejętności korzystania z informacji medialnych, ich selektywnego, analityczno-krytycznego odbioru, gromadzenia i wartościowania, wreszcie ich przetwarzania i wytwarzania autorskich tekstów medialnych<sup>49</sup>.

### 3. UZALEŻNIENI?

Panel pytań dotyczący wybranych wskaźników uzależnienia od Internetu – jak zauważają autorzy analizowanego raportu – „pokazuje, że zdecydowana większość nastolatków ujawnia symptomy uzależnienia od korzystania z Internetu”<sup>50</sup>. Wysoki odsetek badanych – 83,2% przyznał, że „zdarzyło się im przebywać w sieci dłużej niż planowali”<sup>51</sup>. Niemal 30% respondentów zdarzało się wybierać korzystanie z Internetu zamiast wypełniania obowiązków szkolnych. Chęć korzystania z Internetu prowadziło co piątego badanego nastolatka do okłamywania rodziców. Innym symptomem uzależnienia od cyberprzestrzeni jest fakt deklaracji przez 66,4% badanych, że Internet jest dla nich środkiem na poprawienie swojego nastroju, a brak dostępu do Sieci powoduje frustrację u niemal takiej samej części badanych – 64,2%. Jednakże – jak zauważają badacze – „występowanie wskaźnika mocnego uzależnienia jest stosunkowo rzadkie”<sup>52</sup>.

Jednym z ważnych aspektów poruszanego problemu jest uzależnienie od mobilnych narzędzi komunikacyjnych typu smartfon czy iPhone. Badania nad fonoholizmem zostały przeprowadzone w Polsce przez pracowników naukowych z Uniwersytetu Gdańskiego. Końcowy raport wskazuje na narastające zjawisko uzależnienia od telefonów komórkowych dzieci, dorastającej młodzieży, a także ich rodziców<sup>53</sup>. Autorzy badań twierdzą, iż fonoholizm z tej racji, iż współczesne narzędzia komunikacji mobilnej mają dostęp do Interne-

---

<sup>49</sup> Por. A. SZAJDA, *Kompetencje medialne nauczycieli religii archidiecezji lubelskiej w świetle dokumentów Kościoła i badań własnych*, Lublin 2018 (BibKUL), mps, s. 225-251.

<sup>50</sup> INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki*, s. 15.

<sup>51</sup> Tamże, s. 15.

<sup>52</sup> Tamże, s. 15. Szczegółowe wyniki badań zob.: PRACOWNIA EDUKACYJNYCH ZASTOSOWAŃ TECHNOLOGII INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNYCH NASK, *Raport z badania „Nastolatki 3.0”*, s. 9-11.

<sup>53</sup> M. DĘBSKI, *Natógowe korzystanie z telefonów komórkowych. Szczegółowa charakterystyka zjawiska fonoholizmu w Polsce. Raport z badań*, Gdynia 2016, <http://dbamomojzasieg.com/publikacje-raporty/> (15.07.2018).

tu, w prostej linii prowadzi także do uzależniania od Internetu, w tym do nałogowego korzystania z mediów społecznościowych.

Wieloaspektowo problem uzależnienia od mediów społecznościowych, szczególnie Facebooka, analizuje w swojej publikacji S.E. Flores<sup>54</sup>. Autorka jednoznacznie deklaruje, że do katalogu chorób powinna zostać wpisana jednostka psychiatryczna opisująca uzależnienie od mediów społecznościowych. Na potwierdzenie swojej opinii podaje dziewięć oznak uzależnienia od Facebooka<sup>55</sup>. Wśród wielu wypowiedzi badanej młodzieży, powyższy problem autorka ilustruje głosem nastolatki: „Kocham Facebooka. Mam z tym poważny problem, ale przynajmniej umiem się do tego przyznać. Ha! Spędzam tam cały czas. Na przykład zaglądam o trzeciej nad ranem, jak nie mogę spać. Czasem, kiedy sprawdzam strumień aktualności, w ogóle się nie kładę. Moi znajomi powiedzieliby pewnie, że siedzę tam cały dzień, i to prawda. Gdyby fejs nie istniał, dawałabym radę tak wiele zrobić. Nie wiem, dlaczego mam przymus zerkania na aktualności – po prostu tak jest. Odnoszę wrażenie, że nie ma sposobu, bym mogła wytrwać cały dzień bez Facebooka. Chyba bym umarła”<sup>56</sup>. Swego rodzaju puentą, ilustrującą powyższe zjawisko są słowa T. Szlendaka: „wyjście z domu bez smartfona jest dla 30-latka jak wyjście bez ręki, dla 20-latka jest jak wyjście bez głowy, a dla gimnazjalisty jest jak wyjście bez siebie”<sup>57</sup>.

Z podanych wyżej przykładów badań wyłania się poważne wyzwanie dla katechetycznej posługi w wymiarze wychowawczo-profilaktycznym. Bez wątpienia zadaniem nauczycieli religii jest aktywne uczestnictwo w przygotowaniu i realizacji programów profilaktyczno-wychowawczych szkoły, szczególnie w obszarze poruszonym w niniejszym artykule, czyli w zakresie problemu e-uzależnień<sup>58</sup>. Zarówno teologia pastoralna jak i pedagogika katolicka posiada szeroki wachlarz doświadczeń i konkretnych propozycji wychowawczych. P. Drzewiecki, odwołując się do tradycji ascezy i postu w Kościele katolickim, proponuje działania wychowawcze w ramach edukacji medialnej – duchowe rozezna-

---

<sup>54</sup> S.E. FLORES, *Sfejsowani. Jak korzystać z mediów społecznościowych, żeby zyskać, a nie stracić*, Warszawa 2017.

<sup>55</sup> Tamże, s. 137-138.

<sup>56</sup> Tamże, s. 179.

<sup>57</sup> *Tubylcy z tysięcy subświatów*. Wywiad J. Podgórskiej z Tadeuszem Szlendakiem: *Ja, my, oni. Poradnik Psychologiczny „Polityki”*. Co komputer zrobił nam z głową, Wydanie specjalne 9(2014), t. 16, s. 6.

<sup>58</sup> Godne uwagi są rekomendacje wspomagające działania profilaktyczne w zakresie e-uzależnień zawarte w wyżej przywołanym raporcie: zob. M. DĘBSKI, *Nałogowe korzystanie z telefonów komórkowych*, s. 37-51.

wanie i post od mediów<sup>59</sup>. W ostatnich miesiącach także w Polsce inicjowane są kampanie społeczne zachęcające do „wylogowania się do życia” lub okresowe zaniechanie używania np. mediów społecznościowych. Wprawdzie autorzy tych działań nie odwołują się do tradycji pedagogiki chrześcijańskiej, ale *de facto* sięgają one korzeni tradycji chrześcijańskiej<sup>60</sup>. Również nauczyciele religii powinni podejmować działania o charakterze edukacyjnym dla rodziców. Jak wynika z badań zjawisko uzależnienia od mediów cyfrowych i urządzeń mobilnych dzieci i dorastającej młodzieży jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem zachowań i wartości ich rodziców<sup>61</sup>.

#### 4. SAMOTNI

Wyniki badań, prowadzonych wśród dzieci i nastolatków, wykazują niepokojącą zależność pomiędzy komunikacją on-line a poczuciem samotności. Z. Melosik w kontekście rozważań na temat Facebooka, odwołując się do zagranicznych wyników badań wykazuje, że im większe poczucie samotności odczuwają badani w realnym życiu, tym większe jest ich zaangażowanie w komunikację on-line. Ponadto osoby, cechujące się większym poczuciem osamotnienia i lęku, w większym stopniu są zaangażowane emocjonalnie w aktywność na Facebooku<sup>62</sup>. Przeprowadzone kilkanaście lat temu wyniki badań japońskich psychologów zarejestrowały wśród badanych studentów, iż preferują oni kontakty on-line ze swoimi rówieśnikami, ponieważ nie wymagają one takiego stopnia określonych umiejętności społecznych oraz orientacji na innych niż w przypadku kontaktów interpersonalnych off-line. Zaobserwowano znamiennej zależność, swego rodzaju „społeczne błędne koło”, w którym im ktoś posiada więcej przyjaciół on-line, tym mniej utrzymuje bezpośrednich relacji off-line. W konsekwencji coraz intensywniej rozwijali oni towarzyskie

---

<sup>59</sup> Zob. P. DRZEWIECKI, *Christian discernment. Rozpoznawanie duchowe jako metoda chrześcijańskiej interpretacji tekstów kultury medialnej*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2009, nr 1, s. 49-58.

<sup>60</sup> Zob. „Wyloguj się do życia” zanim życie Cię ominie!, <http://uzaleznienie.com.pl/siecioholizm/aktualnosci/kampanie/484-wyloguj-sie-do-zycia-zanim-zycie-cie-ominie.html> (14.07.2018); A. SOWA, *Letnie obozy odwykowe dla uzależnionych od sieci. Na odwyku z fonoholikiem*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1759004,1,letnie-obozy-odwykowe-dla-uzalez-nionych-od-sieci.read> (12.08.2018).

<sup>61</sup> M. DĘBSKI, *Natogowe korzystanie z telefonów komórkowych*, s. 12, 27-36.

<sup>62</sup> Z. MELOSİK, *Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu (o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku)*, „Studia Edukacyjne” 26(2013), s. 106-107.

życie sieciowe, odcinając się od swoich najbliższych<sup>63</sup>. Badania wykazują korelację pomiędzy syndromem uzależnienia od Internetu a pewnymi problemami psychicznymi użytkowników mediów społecznościowych, takich jak: cyklicznie obniżony nastrój, poczucie samotności, niskie poczucie własnej wartości oraz niepokój<sup>64</sup>.

Dlatego zdaniem Z. Melosika przyjaźnie wirtualne – to wyraz niezdolności pokolenia sieci do głębszych relacji interpersonalnych – „Facebookowe relacje między ludźmi przypominają do pewnego stopnia relacje, jakie mają miejsce w restauracjach McDonald’s – są szybkie, powierzchowne i puste”<sup>65</sup>. Tenże autor, odwołując się do literatury zagranicznej stwierdza, że ta tendencja przenosi się także na spotkania w realnej rzeczywistości. Dlatego związki użytkowników mediów społecznościowych z innymi osobami stają się coraz bardziej powierzchowne”<sup>66</sup>. Dowodem tego jest między innymi niemożność w interakcjach ludzkich zapośredniczonych „dostępu do oczu innej osoby [...] a kontakt wzrokowy umożliwia i stabilizuje intymność oraz zaufanie, jak również postrzeganie nieszczeroci i strachu”<sup>67</sup>.

Poruszone zjawisko jest powiązane z problemem uzależnienia od Internetu, szczególnie od narzędzi i aplikacji mediów społecznościowych. Zagadnienie narastającej samotności młodych użytkowników Internetu jest nowym wyzwaniem dla nauczycieli religii. Wiara chrześcijańska prowadzi do wspólnoty, to dzięki wspólnocie Kościoła się rodzi i wzrasta. Zatem wydaje się, że jednym z zadań katechezy jest zaproszenie sieciowych „samotników” do tworzenia wspólnoty najpierw w obszarze wirtualnym, aby na drugim etapie włączyć ich w działania o charakterze „naziemnym”. Można je integrować z działaniami, które zostały opisane w kontekście wskazań w zakresie wspomaganie i inspirowania młodych ludzi do twórczości własnej w Internecie.

---

<sup>63</sup> K. KOBAYASHI, A. SAKAMOTO, K. SUZUKI, R. ANDO, M. KASHIBUCHI, F. KIMURA, *Personal relationship with others in cyberspace and real life. Paper presented at the 27th International Congress of Psychology*, Stockholm, Sweden, 23-28 July 2000; za: *Internet fenomen społeczeństwa informacyjnego*, red. T. Zasępa, Częstochowa 2001, s. 34.

<sup>64</sup> Z. MELOSİK, *Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu (o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku)*, s. 107.

<sup>65</sup> Tamże, s. 109.

<sup>66</sup> Tamże.

<sup>67</sup> Tamże.

## 5. KREATORZY NOWEJ TOŻSAMOŚCI I WIZERUNKU

Facebook oraz media społecznościowe to nowy i trwały pejzaż, w którym „cyfrowi tubylcy” budują swój wizerunek i rozwijają swoje poczucie tożsamości, a starsze pokolenie uczestników świata cyfrowego „przegląda się w nich jak w lustrze”<sup>68</sup>. Jest to problem wieloaspektowy i od wielu lat, szczególnie od lat 90. XX w., stał się przedmiotem badań różnych dziedzin nauki, szczególnie nauk społecznych – psychologii, pedagogiki, socjologii, nauki o mediach<sup>69</sup>. Również ten problem nie jest obojętny naukom teologicznym, szczególnie teologii pastoralnej i teologii mediów. W niniejszym opracowaniu problem kreowania wizerunku i tożsamości medialnej młodych użytkowników Internetu poruszony będzie tylko sygnałnie, ponieważ wymagałoby to pogłębionych badań, co wykracza poza ramy niniejszego tekstu. Jak zauważa K. Doktorowicz: „Sieć buduje nowe relacje i, co istotne dla konstruowania tożsamości, nowe formy akceptacji, ale również odrzucenia w sieci”<sup>70</sup>. Tym samym rodzi się konieczność prowadzenia dalszej refleksji naukowej nad konsekwencjami w wymiarze wychowania w wierze ucznia obecnego na katechezie.

Tożsamość osoby jest kształtowana przez całe życie pod wpływem wielu czynników. Obecnie jednym z nich są media społecznościowe i generowana przez nie tzw. wirtualna rzeczywistość. Poczucie tożsamości uczestników komunikacji w mediach społecznościowych – jak stwierdza S.E. Flores – kształtuje się za pośrednictwem tego, co i w jaki sposób jest udostępnianie w świecie cyfrowym<sup>71</sup>. „Widząc polubienia naszych facebookowych znajomych, to, czym się dzielą i komentują, dowiadujemy się, co jest akceptowalne, co powinniśmy robić oraz kim być”<sup>72</sup>. Możliwość „edytowania informacji o sobie” (S.E. Flores) przez odpowiednio dobrane zdjęcia, krótkie

<sup>68</sup> S.E. FLORES, *Sfejsowani*, s. 171.

<sup>69</sup> Zob. np.: M. CASTELLS, *Siła tożsamości*, Warszawa 2008; A. ĆWIKLIŃSKI, *Pomiędzy oddziaływaniem szkoły i kultury popularnej. Dylematy tożsamościowe współczesnej młodzieży*, w: *Kultura popularna – tożsamość – edukacja*, red. D. Hejwosz, W. Jakubowski, Kraków 2010, s. 269-278; Z. MELOSİK, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2014; *Tożsamość w wieku informacji. Media. Internet. Kino*, red. K. Doktorowicz, Katowice 2015; A. WYSOKIŃSKA, *Wpływ Internetu na przemiany tożsamości we współczesnym świecie*, w: *Zaplątani w Sieci. Społeczeństwo wobec wyzwań nowych mediów*, Toruń 2017, s. 265-281.

<sup>70</sup> K. DOKTOROWICZ, *Tożsamość w epoce Internetu i globalnych sieci*, w: *Tożsamość w wieku informacji. Media. Internet. Kino*, s. 25.

<sup>71</sup> S.E. FLORES, *Sfejsowani*, s. 21.

<sup>72</sup> Tamże.

filmy, podane informacje w tekście sprawia, że użytkownicy mediów społecznościowych pokazują światu nie siebie samych, takimi jakimi są, jakimi się czują, co przeżywają w swojej fizyczności i psychice, ale przekazując kolejne „internetowe wcielenia”, mówią jakimi by chcieli być we wszystkich wymiarach swojego życia. Mówi się wręcz o autoobsesji w tworzeniu własnego wizerunku, ponieważ – jak zauważa T. Szlendak – „media cały czas na nas patrzą, patrzy na nas ekran komputera, tablet, nawet smartfon, który bez przerwy nosimy w kieszeni. Wszystkie te urządzenia są zwrócone ekranem z wmontowaną kamerą w stronę właściciela. [...] w erze przedinternetowej patrzyły na nas tylko oczy bliskich i znajomych. Uczyliśmy się, kim jesteśmy w relacji *face-to-face*. A dziś w relacji *interface-to-interface*”<sup>73</sup>.

Zdaniem badaczy omawianego zjawiska „edytowanie siebie” na Facebooku czy innych narzędziach Web 2.0 jest szkodliwe dla tożsamości współczesnego nastolatka. Trwałą i zintegrowaną tożsamość wytwarza się przez całe życie, przez kontakt z innymi osobami w świecie fizycznym, realnym, w komunikacji bezpośredniej, niezapośredniczonej medialnie. W przeciwnym wypadku – jak zauważa S.E. Flores – „może to prowadzić do napięć wynikających z próby godzenia ze sobą dwóch sprzecznych ze sobą sposobów postrzegania świata”<sup>74</sup>.

Z. Melosik, podejmując problem konstruowania tożsamości we współczesnym społeczeństwie i omawiając różne jego aspekty wśród użytkowników Facebooka, dowodzi m.in. iż:

- część użytkowników Facebooka stylizuje własną tożsamość celem kompensacji „poczucia niedoboru statusu w realnym życiu”<sup>75</sup>;
- kreowanie wirtualnego wizerunku jest wyrazem skłonności narcystycznych części użytkowników Facebooka. Jak zauważa – „Na Facebooku narcyz przegląda się w narcyzie jak w zwierciadle”<sup>76</sup>. Dokonuje się to m.in. poprzez zamieszczanie zdjęć, jako jeden ze sposobów wizualizacji własnej tożsamości i które w powyższym kontekście zaczyna „esencję tożsamości: wystarczy spojrzeć i już się wszystko wie”<sup>77</sup>;
- możliwość selektywnego edytowania własnej tożsamości prowadzi do zachowań „błędne koła” wręcz obsesji ciągłego poprawiania swojego wirtu-

<sup>73</sup> *Tubylcy z tysięcy subświatów*, Wywiad J. Podgórskiej z Tadeuszem Szlendakiem, s. 8.

<sup>74</sup> S.E. FLORES, *Sfejsowani*, s. 171.

<sup>75</sup> Z. MELOSİK, *Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu (o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku)*, s. 100.

<sup>76</sup> Tamże, s. 104.

<sup>77</sup> Tamże, s. 106.



alnego wizerunku, ponieważ użytkownik Facebooka nie jest w stanie dokonać konstruktywnej konfrontacji z własnym wizerunkiem off-line. W tym celu – jak pisze Melosik – stylizuje swój wirtualny wizerunek jako „antidotum na problemy z poczuciem własnej wartości i posiadanym statusem w realnym życiu”<sup>78</sup>.

Współcześni badacze zgodnie zauważają, iż Internet wpływa znacząco na proces budowy tożsamości jego użytkowników. Zdaniem K. Doktorowicz „wymiana poglądów, idei, wartości, pragnień i wierzeń w sieci sprzyja formowaniu postaw życiowych i zaangażowania światopoglądowego jako istotnych czynników dojrzałej tożsamości jednostki”<sup>79</sup>. Ponadto współczesne narzędzia komunikacyjne, usługowe i rozrywkowe, oferowane w Internecie, kreują nowe rodzaje afiliacji grupowych, co ma znaczące oddziaływanie w budowaniu tożsamości użytkowników mediów<sup>80</sup>.

Zasygnalizowane zjawisko kreowania i budowania własnej tożsamości adresatów katechezy rodzi kolejne wyzwania w posłudze nauczycieli religii. W kontekście medialnej kreacyjności tożsamości człowieka wydaje się, iż w przekazie treści katechetycznych należy mocniej zaakcentować teologiczną prawdę o Bogu Stwórcy oraz relacji stworzonego człowieka do Boga Stworzyciela. Wobec narastającej samotności w Sieci i braku stałej tożsamości, należy w procesie katechetycznym podjąć działania mające na celu wzmacnianie katechizowanych w odkrywaniu i akceptacji własnej historii życia, niepowtarzalności własnej osoby, która jest odwiecznie wybrana i umiłowana przez Boga Stwórcę i Odkupiciela. Również koniecznym jest podjęcie swego rodzaju apologetki z historycznymi i współczesnymi antropocentrycznymi prądami myślowymi. W zakresie tematycznym rozważanego fenomenu mieści się także problem tożsamości seksualnej. Istnieje pilna potrzeba katechetycznej odpowiedzi na współczesną „herezję antropologiczną”, którą jest ideologia gender (por. Benedykt XVI)<sup>81</sup>.

Zjawisko ciągłego „edytowania” własnej tożsamości rodzi pytania w jakim stopniu współczesny katechizowany, uczestnik lekcji religii, jest zdolny do

---

<sup>78</sup> Tamże, s. 112-113. Z. Melosik także przytacza wyniki badań, z których wynika, że kreacja własnego wizerunku na Facebooku może zwiększać poczucie własnej wartości oraz wzmacniać kompetencje w kontaktach interpersonalnych. Cyfrowe autoprezentacje mogą wpływać na autowizerunek, powodując wzrost samooceny. Z. MELOSİK, *Facebook i społeczne konstrukcje*, s. 111.

<sup>79</sup> K. DOKTOROWICZ, *Tożsamość w epoce Internetu i globalnych sieci*, s. 28.

<sup>80</sup> Por. tamże.

<sup>81</sup> Zob. J. WARZESZAK, *Benedykt XVI o błędnych antropologiach współczesnych*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 27(2014), nr 2, s. 173-192.

autorefleksji nad sobą samym i własnymi czynami? Na ile jest zdolny oceniać siebie w świetle nauki Ewangelii i Dekalogu? W jakiej mierze potrafi uszanować sferę prywatności, intymności zarówno własnej jak i innych osób? Odpowiedź na powyższe pytania jest szczególnie ważna w kontekście formacji wychowanków do owocnego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania. Jednym z istotnych elementów celebracji tego sakramentu jest rachunek sumienia. Dlatego powstaje dylemat, z którym obrazem siebie samego młody człowiek dokonuje autokonfrontacji? Należy zatem zwrócić baczną uwagę na formę przekazu treści związanych z sakramentem pokuty i pojednania, formacji sumienia czy kształtowania charakteru. Szczególną okazją w tym zakresie są rekolekcje szkolne. Z namysłem zaplanowane i wkomponowane w cały proces formacyjno-dydaktyczny nauki religii w szkole będą doskonałą okazją dla realizacji mistagogicznej funkcji katechezy<sup>82</sup>.

W kontekście powyższych rozważań należy zwrócić uwagę na słowo „kreowanie” własnego wizerunku, który wpływa na budowanie własnej tożsamości. Jak zostało wyżej zauważone, tożsamość nie tyle jest odkrywana w wielowymiarowych relacjach interpersonalnych, ale jest swego rodzaju autokreacją. Termin „kreować” – łac. *creatio* w teologii jest rozumiany m.in. jako stwarzanie *ex nihilo*, a rzeczownikowo jako stworzenie świata przez Boga. W świetle teologii i antropologii biblijnej chrześcijanin jest zaproszony do odkrywania wspaniałości stworzonego przez Boga świata oraz w nim siebie samego, jako korony stworzenia, zaistniałej z miłości Boga do człowieka (por. Ef 1,3-14).

\*

Przeprowadzone analizy i wnioskowanie upoważniają do sformułowania końcowych postulatów i wyznaczenia dalszych kierunków badawczych w obszarze, nad którym została podjęta refleksja w niniejszym artykule. Wobec przedstawionych fragmentarycznie cech współczesnego „pokolenia Z” wydaje się, iż pierwszym podstawowym wyzwaniem jawi się konieczność permanentnej obecności kapłanów, nauczycieli religii, formatorów, wychowawców zaangażowanych w wychowanie młodego pokolenia w przestrzeni Internetu, na platformach społecznościowych, ponieważ w tym właśnie oto-

---

<sup>82</sup> Zob. W. JANIGA, *Rekolekcje szkolne a program katechezy*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2013, nr 1, s. 48-61.

czeniu partycypują ci, za wychowanie których odpowiadają. Stąd zasadnym wydaje się wezwanie do obligatoryjnej, a nie tylko potencjalnej twórczej obecności w przestrzeni digitalnej. Swego rodzaju linie przewodnie tej obecności wyznaczył Benedykt XVI w swoich ośmiu orędziach na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. W 2011 roku pisał m. in.: „Chciałbym w każdym razie zachęcić chrześcijan do włączenia się z ufnością oraz świadomością i odpowiedzialną kreatywnością w sieć relacji, które stały się możliwe w epoce cyfrowej.[...] Dzięki sieci kształtują się nowe i bardziej złożone formy świadomości intelektualnej i duchowej, wspólne przekonania”<sup>83</sup>. Tę konieczność obecności wzmacnia fakt, iż Internet, współczesne media, narzędzia w postaci mediów społecznościowych, to nie tylko instrumenty służące przekazowi treści wiary w tradycyjnie rozumianej koncepcji katechezy. To nie tylko środki komunikowania się, ale to są również kanały interkomunikacyjne i wymiany osobowej użytkowników, to miejsca współczesnej agory, gdzie młodzi ludzie są obecni, gdzie się spotykają, rozmawiają ze sobą, dyskutują, prowadzą handel, poszukują partnerów życiowych, dokonują wyborów egzystencjalnych, decydują o swojej przyszłości, poddają się różnego rodzaju terapiom, wyznają swoją wiarę, modlą się, manifestują tutaj wszystko kim są, kim chcieliby być, po prostu żyją. Linia pomiędzy tym, co tzw. wirtualne a tym, co realne zarówno dla „pokolenia Y” oraz „pokolenia Z” praktycznie przestała istnieć. Współczesne media zatem tworzą płaszczyznę spotkania i dialogu, w której interaktywność jest jednym z istotnych czynników, wspomagających proces kształtowania osobowości<sup>84</sup>.

Innym zadaniem, podkreślanym mocno przez papieża Benedykta XVI, jest obecność młodych ludzi i osób świeckich w przestrzeniach Internetu, jako dzielących się swoim doświadczeniem wiary z rówieśnikami. Szczególnie mocno ta zachęta wybrzmiewa we *Wstępie* do katechizmu młodych *Youcat*<sup>85</sup>. Dlatego zadaniem odpowiedzialnych za formację dzieci, młodzieży i rodziców jest inspirowanie oraz różnorakie wspieranie tej obecności.

Dalsze kierunki badań, które należy podjąć to formowanie nowych paradygmatów katechetycznych w kontekście nowej kultury medialnej. Wyznaczenie linii przewodnich w obszarze edukacji medialnej i formacji religijnej

---

<sup>83</sup> BENEDYKT XVI, Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii*, w: *Benedykt XVI – orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, s. 67.

<sup>84</sup> Por. H. LOMBAERTS, *Komunikacja wiary dzisiaj*, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000, s. 33.

<sup>85</sup> *Youcat. Katechizm Kościoła katolickiego dla młodych*, Częstochowa 2011.

w relacji do budowania wspólnoty eklezjalnej, celebrującej sakramenty. Wymogiem czasu jest potrzeba wypracowania założeń katechezy apologetycznej wobec współczesnych błędów antropologicznych.

#### BIBLIOGRAFIA

- BEDNARCZYK R., Nowe media a katechizacja ludzi młodych – wyzwania i zagrożenia, w: Nowe media a styl życia, red. K. Stępiak, Pułtusk 2016, s. 201-224.
- Benedykt XVI – orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, red. G. Umiński, I. Piątek-Belina, Lublin 2013.
- CHMIELEWSKI M., Ewangelizacyjna misja Kościoła a *social media*, „Studia Leopoliensia” 10(2017), s. 191-205.
- CHMIELEWSKI M., Kultura medialna jako wyzwanie dla komunikacji wiary w świetle orędzi Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2016, nr 1, s. 156-178.
- DĘBSKI M., Nałogowe korzystanie z telefonów komórkowych. Szczegółowa charakterystyka zjawiska fonoholizmu w Polsce. Raport z badań, Gdynia 2016, <http://dbamomozasieg.com/publikacje-raporty/> (15.07.2018).
- Digital in 2017: Global overview. A collection of Internet, social media, and mobile data from around the world, <http://wearesocial.com/uk/blog/2017/01/digital-in-2017-global-overview> (8.03.2017).
- DRZEWIECKI P., Edukacja medialna a nauczanie religii w szkole, Warszawa 2013.
- FLORES S.E., Sfejsowani. Jak korzystać z mediów społecznościowych, żeby zyskać, a nie stracić, Warszawa 2017.
- FRANCISZEK, Orędzie na 48. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania”, [https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco\\_20140124\\_messaggio-comunicazioni-sociali.html](https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html) (10.04.2018).
- FRANCISZEK, Orędzie na 52. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Prawda was wyzwoli (J 8,32). *Fake news* a dziennikarstwo pokoju”, [http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco\\_20180124\\_messaggio-comunicazioni-sociali.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html) (15.03.2018).
- FUNDACJA ORANGE, Kompetencje cyfrowe młodzieży w Polsce, Warszawa 2013, [http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci\\_kompetencje\\_cyfrowe\\_mlodziemy\\_w\\_polsce\\_podstawowe\\_wyniki\\_0.pdf](http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci_kompetencje_cyfrowe_mlodziemy_w_polsce_podstawowe_wyniki_0.pdf) (12.04.2018).
- GIODO, Postrzeganie zagadnień związanych z ochroną danych i prywatności przez dzieci i młodzież. Raport z badań, [http://www.giodo.gov.pl/plik/id\\_p/4969/j/pl/](http://www.giodo.gov.pl/plik/id_p/4969/j/pl/) (15.01.2017).
- FUNDACJA ORANGE, Kompetencje cyfrowe młodzieży w Polsce, Warszawa 2013, [http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci\\_kompetencje\\_cyfrowe\\_mlodziemy\\_w\\_polsce\\_podstawowe\\_wyniki\\_0.pdf](http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/fci_kompetencje_cyfrowe_mlodziemy_w_polsce_podstawowe_wyniki_0.pdf) (16.01.2017).
- Global digital report 2018. Essential insights into Internet, social media, mobile and e-commerce around the world, <https://digitalreport.wearesocial.com/> (22.02.2018).
- GOLISZEK P., Personalistyczny wymiar katechezy, Lublin 2016.
- HANSEN-STASZYŃSKI O., STASZYŃSKA-HANSEN B., Generation (F) fragmentation, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2016, nr 2, s. 36-43.

- INSTYTUT BADAWCZY NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, <http://akademia.nask.pl/badania/RAPORT%20-%20Nastolatki%203.0%20-%20wybrane%20wyniki%20bada%C5%84%20og%C3%B3lnopolskich.pdf> (15.01.2017).
- JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach Catechesi Tradendae*, Watykan 1979, wyd. polskie, Warszawa 1980.
- JD., *Coraz więcej treści w social media z YouTube i Instagrama, coraz mniej na blogach i forach internetowych*, <http://www.wirtualnemedialna.pl/artykul/ilosc-tresci-w-social-mediach-badanie-ircenter-sentione-spicy-mobile> (1.04.2018).
- KIRWIL L., *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo – część 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców*, Warszawa: SWPS – EU Kids Online – PL, <http://eprints.lse.ac.uk/46445/1/PolandReportPolish.pdf> (9.05.2017).
- LASKOWSKA M., MARCYŃSKI K., *Dziecko w cyfrowym świecie. Kompetencja komunikacyjna i etyczna w nauczaniu Benedykta XVI*, w: *Nowe media a styl życia*, red. K. Stępiak, Pułtusk 2016, s. 225-240.
- Nastolatki wobec Internetu. Ogólnopolskie badanie. Raport*, opr. R. Lange, J. Osiecki, Warszawa 2014, [http://akademia.nask.pl/badania/raport\\_z\\_badan\\_nastolatki\\_wobec\\_internetu.pdf](http://akademia.nask.pl/badania/raport_z_badan_nastolatki_wobec_internetu.pdf) (15.01.2017).
- Nastolatki wobec Internetu*, red. M. Tanaś, NASK, Warszawa 2016.
- NECEK R., *Edukacja medialna w nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, Kraków 2016.
- PRACOWNIA EDUKACYJNYCH ZASTOSOWAŃ TECHNOLOGII INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNYCH NASK, *Raport z badania „Nastolatki 3.0”*, [https://akademia.nask.pl/publikacje/Raport\\_z\\_badania\\_Nastolatki\\_3\\_0.pdf](https://akademia.nask.pl/publikacje/Raport_z_badania_Nastolatki_3_0.pdf) (25.07.2017).
- SOWA A., *Letnie obozy odwykowe dla uzależnionych od sieci. Na odwyku z fonoholikiem*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1759004,1,letnie-obozy-odwykowe-dla-uzalezniionych-od-sieci.read> (12.08.2018).
- WARZESZAK J., *Benedykt XVI o błędnych antropologiach współczesnych*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 27(2014), nr 2, s. 173-192.
- WASYLEWICZ M., *Komunikacja niewerbalna pokolenia sieci*, „Edukacja–Technika–Informatyka” 21(2017), nr 3, s. 245-249.
- Wyloguj się do życia zanim życie Cię ominie!*, <http://uzaleznienie.com.pl/siecioholizm/aktualnosci/kampanie/484-wyloguj-sie-do-zycia-zanim-zycie-cie-ominie.html> (14.07.2018).
- WYSOKIŃSKA A., *Wpływ Internetu na przemiany tożsamości we współczesnym świecie*, w: *Zapłątani w Sieci. Społeczeństwo wobec wyzwań nowych mediów*, Toruń 2017, s. 265-281.

## NOWE MEDIA – NOWE WYZWANIA WYCHOWAWCZE DLA KATECHEZY

### S t r e s z c z e n i e

Rozwój Internetu i nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych jest przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych. Polscy badacze od wielu lat prowadzą zarówno ilościowe jak i jakościowe badania stopnia użytkowania Internetu oraz wpływu nowych technologii i ich narzędzi na współczesne młode pokolenie. Kościół katolicki w swoim nauczaniu wielokrotnie zwraca uwagę na ważną rolę mediów w komunikacji wiary oraz jest świadom wyzwań, które generują nowe media. W oparciu o przeprowadzoną analizę wyników wybranych badań polskiej

młodzieży w artykule przedstawiono kilka cech „pokolenia Z”. Zostały one określone jako: 1. Zalogowani–mobilni–skomunikowani; 2. Aktywni odtwórcy; 3. Uzależnieni?; 4. Samotni; 5. Kreatorzy nowej tożsamości i wizerunku. Następnie, w powyższych obszarach tematycznych, podjęto próbę ukazania kilku zadań wychowawczo-formacyjnych dla współczesnej posługi katechetycznej w Polsce wobec tego pokolenia. Przepowiadanie słowa Bożego na katechezie przez i w nowych mediach jest ciągle aktualnym wyzwaniem dla katechetów i dla odpowiedzialnych za ich formację.

**Słowa kluczowe:** katecheza; media społecznościowe; komunikacja wiary; nauczyciel religii; edukacja religijna; pokolenie Z; edukacja medialna.